

ATROF-MUHIT IFLOSLANISHIGA INSON TA'SIRI

*“Buxoro davlat texnika universiteti” Sanoat ekologiyasi va gidrologiya
kafedrasi o'qituvchisi*

Murodova Xilola Umarqulovna

khilolamurodova.08@gmail.com

*“Buxoro davlat texnika universiteti” Ekologiya va atrof muhit muhofazasi
yo'nalishi talabasi*

Odilova Ruxshona Azizovna

Odilovaruxshona666@gmail.com

ANNOTATSIYA. Ushbu maqolada atrof-muhitning ifloslanish jarayonlariga inson faoliyatining ta'siri har tomonlama tahlil etiladi. Maqolada sanoat, transport, qishloq xo'jaligi va maishiy faoliyat natijasida yuzaga kelayotgan ekologik muammolar, ularning ijtimoiy-iqtisodiy va sog'liqni saqlash sohasiga ta'siri ilmiy asosda yoritilgan. Shuningdek, ekologik muvozanatni tiklash, chiqindilarni kamaytirish, barqaror rivojlanish tamoyillari asosida atrof-muhitni muhofaza qilishning samarali yo'llari haqida taklif va tavsiyalar berilgan. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, insonning tabiat bilan muvofiqlikda yashashi, ekologik madaniyatni oshirish va ekologik xavfsizlikni ta'minlash orqali ifloslanishning oldini olish mumkin.

Kalit so'zlar: Atrof-muhit, urbanizatsiya, ifloslanish, ekologiya, inson faoliyati, chiqindilar, barqaror rivojlanish, ekologik xavfsizlik, tabiatni muhofaza qilish, energiya manbalari.

KIRISH. Hozirgi kunda duch kelayotgan eng jiddiy global muammolaridan biri bu atrof muhitni ifloslanishi bu global muammolaridan biri bo'lib insoniyat salomatligiga hayot sifatini yaxshilanishiga xavf solmoqda. Xususan havo va

suvlarni ifloslanishi inson salomatligi jiddiy muammolardan biri hisoblanadi. Ekologik muammolarni bartaraf etish insonlar uchun soglom yashash muhitini taminlash bugungi kunda muhim vazifalardan biridir. 21 asrda insoniyat duch kelayotgan eng jiddiy global muammolardan biri bu atrof muhitning ifloslanishidir. Atrof muhitning ifloslanishi qadimdan mavjud bo'lgan jarayon bo'lsa-da sanoat inqilobidan keyin bu keskin tus oldi. Dastlab, inson tabiat resurslaridan faqat o'z ehtiyojlarni qondirish uchun faoliyat orqali tabiat tizimiga kuchli bosim o'tkazmoqda. XXI asrda insoniyat duch kelayotgan eng jiddiy global muammolardan biri - bu atrof-muhitning ifloslanishidir. Inson faoliyatining bevosita va bilvosita ta'siri natijasida havoning, suvning, tuproqning tabiiy holati buzilmoqda, biologik xilma-xillik kamaymoqda, iqlim o'zgarishlari kuchaymoqda. Bu esa nafaqat ekologik, balki iqtisodiy, ijtimoiy va demografik jarayonlarga ham salbiy ta'sir ko'rsatmoqda.

MAVZUNING DOLZARBLIGI. Atrof-muhitning ifloslanishi qadimdan mavjud bo'lgan jarayon bo'lsa-da, sanoat inqilobidan keyin bu holat keskin tus oldi. Dastlab, inson tabiat resurslaridan faqat o'z ehtiyojini qondirish uchun foydalangan bo'lsa, bugungi kunda ishlab chiqarish, urbanizatsiya, transport va qishloq xo'jaligi faoliyati orqali tabiat tizimlariga kuchli bosim o'tkazmoqda. Hozirda butun dunyoda har yili millionlab tonna zararli moddalar atmosferaga chiqariladi, yuzlab daryolar va ko'llar kimyoviy chiqindilar bilan ifloslanmoqda, tuproq unumdorligi pasaymoqda. O'zbekiston Respublikasida ham ekologik muammolar muhim davlat siyosati darajasiga ko'tarilgan. Prezident tashabbusi bilan amalga oshirilayotgan "Yashil makon" umumxalq harakati, "Ekologik nazorat to'g'risida"gi qonun va boshqa hujjatlar atrof-muhitni asrashning zamonaviy mexanizmlarini yaratishga xizmat qilmoqda. Ammo bu masalada faqat davlat darajasidagi chora-tadbirlar yetarli emas. Har bir fuqaroning ekologik madaniyati, mas'uliyati va tabiatga bo'lgan munosabati muhim ahamiyat kasb etadi. Mazkur maqolada insonning atrof-muhitga ta'siri, ifloslanishning asosiy manbalari, ekologik muammolarning

oqibatlari hamda ularni bartaraf etishning istiqbolli yo'llari ilmiy tahlil qilinadi. Shuningdek, atrof-muhitni muhofaza qilishda xalqaro hamkorlik, ta'lim-tarbiya tizimida ekologik ongni shakllantirish va tamoyillarini joriy etish masalalariga alohida e'tibor qaratiladi. Atrof-muhitning ifloslanishi deganda, inson faoliyati natijasida tabiiy muvozanatning buzilishi, havo, suv, tuproq, o'simlik va hayvonot dunyosining tabiiy xususiyatlarini yo'qotishi tushuniladi. Ifloslanish jarayonlari global, mintaqaviy va mahalliy miqyoslarda kechadi. Ularning barchasi inson faoliyatining bevosita yoki bilvosita natijasidir. Zamonaviy sanoat korxonalari atrof-muhitga eng katta zarar yetkazuvchi omillardan biridir. Ayniqsa, metallurgiya, neft-kimyo, sement ishlab chiqarish va energetika tarmoqlarida yuzaga keladigan chiqindilar havoga ko'plab zararli gazlarning tarqalishiga sabab bo'ladi. Atmosferaga chiqariladigan karbonat angidrid (CO_2), oltingugurt oksidi (SO_2), azot oksidlari (NO_x) va boshqa toksik moddalarning miqdori yildan-yilga ortib bormoqda. Natijada issiqxona effekti, kislota yog'inlari, ozon qatlaminig yemirilishi kabi global muammolar yuzaga kelmoqda. Bundan tashqari, ko'plab korxonalarda ekologik nazoratning sustligi va tozalash texnologiyalarining eskiligi havo sifatini yanada yomonlashtiradi. Havo ifloslanishi inson salomatligiga bevosita ta'sir qilib kelmoqda.

Bu tutunlar va tabiatni ifloslanishidan bir qanchha kasalliklar tarqalgan masalan; astma yurak-qon tomir kasalliklari ko'payib bormoqda iqlim ozgarishi, ozon qatlamining buzilishi kabi sabablari mavjud. Havoni ifloslantiruvchi moddalar inson va ekotizimga salbiy tasir ko'rsatishi mumkin bo'lgan havodagi materialdir havoni ifloslanishiga eng katta sabab qazib olinadigan yoqilg'ining yonishi natijasida hosil boladi. Asosan avtomobillarni ishlab chiqarish va ulardan foydalanish elektr energiyasini ishlab chiqarishdir. Atrof-muhit muhofaza qilish bu inson faoliyati natijasida tabiatga yetkazadigan salbiy tas'irni kamaytirish tabiiy resurslardan oqilona foydalanish va ekologik muvozanatni saqlashga qaratilgan tizimli chora tadbirlar yig'indisi ekologik xavfsizlikni ta'minlash barqaror rivojlanish strategiyasini amalga oshirish sog'lom ekologik muhitni yaratish asosiy vazifalardan biridir.

XULOSA. Atrof muhitning ifloslanishi bu insoniyat oldida turgan eng dolzarb global muammolardan biridir. Ushbu maqolada inson faoliyatining tabiatga ta'siri uning ekologik, ijtimoiy va iqtisodiy oqibatlarini chuqur tahlil qilinadi. Jamoatchilik ekologik boshqaruvda muhim rol o'ynaydi. O'zbekistonda fuqarolarning o'zini o'zi boshqarish organlari va nodavlat tashkilotlar ekologik nazoratni amalga oshirishda

yordam beradi. Masalan, ruxsat etilmagan chiqindixonalarni bartaraf etish va atrof-muhit monitoringi kabi loyihalar jamoatchilik ishtirokida amalga oshirilmoqda. Ekologik madaniyatni oshirish ham muhim ahamiyatga ega. Bu jarayonda ta'lim, targ'ibot va jamoatchilikni xabardor qilish choralari orqali aholining atrof-muhitga bo'lgan mas'uliyatini oshirish maqsad qilinadi. Ekologik boshqaruv zamonaviy dunyoda barqaror taraqqiyotning asosiy omillaridan biridir. O'zbekiston Respublikasida bu sohada qabul qilingan qonunlar va tashkil etilgan organlar atrof-muhitni muhofaza qilish va tabiiy resurslardan samarali foydalanishni ta'minlashga xizmat qilmoqda. Global miqyosda iqlim o'zgarishi, suv tanqisligi va bioxilma-xillikning yo'qolishi kabi muammolar davlatlararo hamkorlikni talab qiladi. Jamoatchilik ishtiroki va ilmiy yondashuvlar orqali ekologik boshqaruvni yanada samarali qilish mumkin. Faqatgina samarali boshqaruv orqali barqaror ekologik muhitni yaratish va uni kelajak avlodlarga yetkazish mumkin. Xozirda O'zbekiston ekologik barqarorlik yo'lida muhim qadamlarga asos solmoqda, ammo bu borada tizimli, izchil va innovatsion yondashuvlar zarur.

ADABIYOTLAR ROYXATI

1. X.T.Tursunov, Sh.Sh.Shadjalilov, L.Sh.Egamberdiyeva, D.Sh.Yodgorova, D.O.Azimova, F.M. Dusmuratova. Ekologiya. Toshkent, "Universitet" 2017 yil.
2. B.A.Deryabin, Ye. P.Farafontova. Ekologiya: uchebnoe posobie
3. M.D.Kamalova Основы экологии (Теория и практика). Uchebnoe posobie. Tashkent. "Fan ziyosi". 2023 g.
4. X.T.Tursunov, T.U.Raximova. Ekologiya. O'quv qo'llanma. "Chinor ENK" Toshkent, 2006 yil.
5. A.Ye. Ergashev, A.Sh.Sheraliyev, X.A.Suvonov, T.A. Ergashev. Ekologiya va tabiatni muhofaza qilish. O'quv qo'llanma. Toshkent.

6. O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi. Toshkent: Adolat, 2023.
7. “Atrof-muhitni muhofaza qilish to‘g‘risida”gi Qonun. Toshkent: Oliy Majlis, 2022.
8. “Ekologik nazorat to‘g‘risida”gi Qonun. — Toshkent, 2021.
9. Karimov I.A. “Yuksak ma’naviyat — yengilmas kuch.” — Toshkent: Ma’naviyat, 2010.
10. Jo‘rayev N., Tursunov B. Ekologiya va atrof-muhitni muhofaza qilish asoslari. — Toshkent: Fan va texnologiya, 2019.
11. Xolmurodov A. Inson va tabiat: ekologik madaniyat asoslari. — Samarqand: SamDU nashriyoti, 2020.